

УДК 39:316(477.41)

DOI: 10.30840/2413-7065.4(69).2018.153836

ДОСЛІДЖЕННЯ КИЇВСЬКОГО ПЕРЕДМІСТЯ В ПАРАДИГМІ ПОГРАНИЧЧЯ (НА ПРИКЛАДІ М. ІРПЕНЯ)

Оксана ОВСІЮКorcid.org/0000-0002-6377-1756

кандидат історичних наук, завідувач відділу культурологічних досліджень НДІУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню перспективності застосування парадигми пограниччя у міських розвідках. Фокус уваги на внутрішніх та зовнішніх кордонах міста сприяє кращому розумінню багатьох міських процесів. Аналіз кордонів за п'ятьма аспектами (політичний, фізичний, соціально-просторовий, психологічний та функціональний), використаний у тексті, є фактично аналітичним інструментом, що допомагає у виявленні та комплексному вивченні міських кордонів та соціальних процесів, пов'язаних з їх виникненням та функціонуванням. Так, основними функціями політичних кордонів є структурування міської території та упорядкування діяльності у її межах. Існування цих кордонів сприяє регулюванню стосунків містян з владними структурами та установами міста. Фізичні кордони завжди присутні у просторі будь-якого міста як міські об'єкти. Вони допомагають у комплексному сприйнятті простору, а також виконують роль маркування території. Типовим для міст є існування економічних, культурних, етнічних, релігійних кордонів тощо. Нерідко соціальні проблеми, розбіжності в поглядах та світосприйнятті знаходять своє фізичне втілення у конструюванні соціально-просторових кордонів. Не менш важливим є дослідження невидимих кордонів – тих, які конструюються містянами ментально. Дослідження психологічних кордонів дає можливість зрозуміти логіку просторової поведінки населення та сприяє глибшому розумінню процесів, що відбуваються в місті. З психологічним сприйняттям кордонів пов'язане дослідження функціональних кордонів у місті. Це питання стосується насамперед дослідження просторів діяльності. У пропонованій до уваги читачів статті проаналізовано кордони у м. Ірпені за згаданими вище аспектами. Апробація цього підходу на конкретному кейсі засвідчила як існування фізичних кордонів у просторі Ірпеня, так і уявних ментальних кордонів у свідомості містян, які, однак, є не менш важливими та нерідко знаходять своє відображення у реальному зонуванні території або застосуванні обмежувальних заходів. Проте будь-які кордони мають свої функції і далеко не завжди їхня роль є негативною. Розуміння внутрішньої логіки їх створення сприяє більш гармонійній взаємодії спільноти з цими кордонами.

Ключові слова: Ірпінь; ірпінці; міські дослідження; студії з пограниччя; «політичні» кордони; «фізичні» кордони; «соціально-просторові» кордони; «психологічні» кордони; «функціональні» кордони.

STUDYING KYIV SUBURBS IN THE BORDERLAND PARADIGM (THE CASE STUDY OF IRPIN)

Oksana OVSIUK

Candidate of Historical Sciences, Head of the Cultural Studies Department of RIUS

© Овсіюк О.

Annotation. *The article is devoted to the study of promising use of the borderland paradigm in urban research. The focus on the inner and outer boundaries of the city contributes to a better understanding of many urban processes. The analysis of boundaries by five aspects (political, physical, socio-spatial, psychological, and functional), used in the text, is an analytical tool for the identification and comprehensive study of urban boundaries and social processes associated with their occurrence and functioning. The main functions of political boundaries are the structuring of urban territory and the organization of activities within its boundaries. The existence of these borders facilitates the regulation of relations between city dwellers and the administrative bodies of the city. Physical boundaries are always present in the space of any city as city objects. They help in the complex perception of space and also act as markers of the territory. Typical of cities is the existence of economic, cultural, ethnic, religious boundaries, and so on. Often, social problems, differences in views and worldviews find their physical embodiment in the design of social and spatial boundaries. Equally important is the study of invisible borders, i.e. constructed by city inhabitants mentally. The study of psychological boundaries allows us understanding the logic of spatial behavior of the population and promotes a deeper comprehension of the processes taking place in the city. The study of urban functional boundaries is related to their psychological perception. This question regards, first of all, investigating spaces of activity. The boundaries of Irpin are analyzed in this article by the above-mentioned aspects. The approbation of this approach in a concrete case study has shown the existence of physical boundaries in Irpin, as well as mental boundaries in the minds of its citizens, which, however, are not less important and are often reflected in the factual zoning of the territory or the application of restrictive measures. However, any boundaries have their own functions, and their role is far from being exclusively negative. Understanding the internal logic of their creation contributes to the more harmonious interaction of the community within these borders.*

Key words: *Irpin; inhabitants of Irpin; urban studies; borderland studies; “political” borders; “physical” borders; “socio-spatial” boundaries; “psychological” borders; “functional” borders.*

Нині студії пограниччя твердо посіли позицію міждисциплінарного напрямку, що об'єднує дослідження, здійснені представниками різних соціально-гуманітарних дисциплін. Таку популярність парадигми пограниччя можна пояснити її певною універсальністю та здатністю оприявлювати структурні проблеми досліджуваних об'єктів та явищ. Вчені вже далеко відійшли від розуміння кордонів виключно у національному контексті. Тепер ми з впевненістю можемо говорити не лише про фізичні кордони, а й просторово-часове, ментальне, соціально-економічне та інші пограниччя. Зрештою, за твердженням М. Тлостанової, світ у ХХІ столітті буде все більше і більше «опограничуватись», а до його стрімко змінюваної соціальної та культурної

реальності найбільш пристосованим буде пограничний індивід, здатний мислити по-новому [16, с. 65]. Тож сьогодні пограниччя оточує нас скрізь.

Звертаючись до усталеного розуміння кордону як структуруючого елементу простору, цілком очевидним видається твердження, що люди завжди живуть у межах адміністративно та фізично окреслених територій. Способи встановлення цих меж можуть бути різноманітними – від офіційно затвердженого територіального поділу до ситуацій, коли кордони є фіксованими та загальновідомими, проте неофіційними: обмеження типами забудов, характером господарського призначення території чи видами діяльності у її межах, зеленими насадженнями тощо. Проте важливо

наголосити, що розташування та вплив кордонів сьогодні розуміється як результат соціальних процесів. Кордони виникають внаслідок певних політичних, соціально-економічних та культурних змін. А отже, дослідження кордонів нерозривно пов'язане з вивченням питань соціальної та культурної сегрегації, ментального осягнення простору, конструювання «уявних» кордонів. Як зазначає В. Брейтунг, ці питання давно стали предметом урбаністичних студій, проте, розглядаючи їх, дослідники не завжди зосереджують увагу на самому терміні «кордон» [2, с. 56]. До цієї проблеми у своїх роздумах звертається, зокрема, Ю. Буйських. Вона, розглядаючи застосування методів студій пограниччя в урбаністичній антропології, наводить думку М. Ламонт та В. Мольнар, які зазначають, що кордони (*boundaries*) завжди виступали одним з основних об'єктів міських студій у застосуванні до соціально маргінальних груп [3, с. 181]. За її словами, в США існує довга традиція досліджень, що стосується внутрішніх символічних (невидимих) уявних кордонів різних спільнот. Це, серед інших, вивчення процесів категоризації, у тому числі в передмістях, нетрях та «небезпечних» районах [1; 8], дослідження бідних «чорних» районів та різниці між «вулицею» (*street*) і «порядними людьми» (*decent people*) [6] тощо. Не втрачають актуальності у XXI столітті дослідження класових та гендерних [12] кордонів, що існують у містах. Увагу привертають також «уявні кордони» міста, що почали конструюватися чи, навпаки, розмиватися у зв'язку з активізацією внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів у світі. Зростаюча мобільність населення актуалізує дослідження культурних меж,

що виникають між «давніми» містянами та новоприбулими. Зокрема, звертає на себе увагу питання інтеграції та асиміляції мешканців сіл у містах [13]. Також, говорячи про суто український контекст, актуальності набувають дослідження вимушених переселенців зі Сходу, які оселилися у багатьох великих містах і передмістях України. Зокрема, Ю. Буйських, звертаючи увагу на це питання, розмірковує, чи можна застосовувати для його вивчення класичне означення *marginal man*, сформульоване Р. Парком. Зокрема, чи вимушені переселенці є тими індивідами, які «одночасно перебувають у двох різнорідних культурних оточеннях та конфліктних дискурсах», як це інтерпретував Парк [5], чи вони підпадають під категорію *the stranger*, за Г. Зіммеlem [7]? Питання фізичного розмежування міського простору постійно присутнє у міських дослідженнях. Зокрема, ця тема розглядається у працях, що стали вже класичними: «Право на місто» Д. Мітчелла та «Образ міста» К. Лінча. Так, К. Лінч [11] говорить про фізичні кордони як один із 5 основних та обов'язкових елементів кожного міста. А Д. Мітчелл [4] розмірковує над проблемою соціальної нерівності, що, зокрема, проявляється через зонування публічних просторів.

У контексті цього дослідження особливу увагу привертає стаття В. Брейтунг [2], який пропонує власний підхід до комплексного дослідження міста, спираючись на концепцію пограниччя. Автор виокремлює 5 аспектів, які характеризують міські кордони: політичний, фізичний, соціально-просторовий, психологічний та функціональний. Саме такий підхід до осмислення кордонів у місті ліг в основу цього дослідження.

Тож, рухаючись за схемою, запропонованою В. Брейтунгом, спробуємо дослідити кордони м. Ірпеня та їх вплив на міську спільноту.

Найбільш очевидним, певно, є аналіз кордонів за **політичним аспектом**. Такі кордони є офіційними, регламентованими, закріпленими відповідною нормативною документацією та, як правило, доведеними до відома мешканців міста. Вони зображуються на мапах або ж встановлюються офіційним переліком територій, що входять до відповідного обмеженого простору, як, наприклад, «шкільні райони». Фактично політичні кордони закріплюють управлінську структуру та сфери впливу владних ієрархій.

Отже, найперше розглянемо територіально-адміністративний кордон Ірпеня, що є містом обласного підпорядкування. На півночі та північному сході Ірпінь межує із смт Гостомель, на сході та південному сході – з м. Києвом, на півдні – з селами Гореничі та Дмитрівка, на заході – з с. Михайлівка-Рубежівка, на північному заході – з м. Буча.

Ірпінь входить до ближнього поясу приміської зони Києва, що обумовлює тісні соціально-економічні зв'язки з мегаполісом. Місто є адміністративним центром Ірпінської міської ради, до складу якої, окрім Ірпеня, входять селища міського типу Гостомель, Коцюбинське, Ворзель.

Окрім зовнішніх адміністративно-територіальних кордонів, існують і внутрішні «політичні» кордони. Так, до складу Ірпінської міської ради входять 36 депутатів, що обираються від визначених виборчих округів. Тож у своїй подальшій діяльності вони мають відстоювати інтереси населення територій, від яких обрані. Депутати забезпечують

комунікацію населення округу з міською владою, зокрема й через особисте спілкування під час систематичних прийомів громадян.

«Політичні» кордони в місті проявляються також через такі розмежування, як, наприклад, «шкільні райони», встановлені Рішенням виконавчого комітету Ірпінської міської ради [14]. Документ закріплює за загальноосвітніми школами м. Ірпеня конкретні території обслуговування з перерахуванням вулиць та будинків.

Отже, прояви «політичних» кордонів у місті можуть бути різноманітними, як, наприклад, обслуговування населення у державних установах за дільничним принципом. Основними функціями таких кордонів є структурування території та упорядкування діяльності у її межах, встановлення сфер впливу та відповідальності. Фактично ці кордони регулюють стосунки містян з владними структурами та установами міста.

Далі проаналізуємо кордони Ірпеня за **фізичним аспектом**. Ці кордони зазвичай легко ідентифікуються в просторі міста, проте не завжди сприймаються як власне кордон. Це можуть бути ландшафтні особливості місцевості, наприклад, гора чи водойма, інженерні споруди – мости, шляхопроводи, а також дрібніші елементи простору – паркани, стіни, вивіски, типи забудови тощо.

Побачити фізичні кордони в місті можна завдяки аналізу мап та планів, ландшафтному аналізу, зокрема, методу наземної зйомки. Для роботи з фізичними кордонами у межах вулиці, провулка, двору тощо стане у нагоді метод інвентаризації простору, що застосовується в дослідженнях культурного ландшафту [10].

Проте цей текст має на меті окреслити фізичні кордони міста загалом, не заглиблюючись у дрібніші деталі, як, наприклад, вивчення кордонів у межах окремих вулиць. Тому у цьому дослідженні для характеристики фізичних кордонів Ірпеня використано такі матеріали, як мапа міста (Google Maps), план існуючого населеного пункту [9] (опорний план Генерального плану) та зображення міста, доступні за допомогою ресурсу Google Earth.

Найбільш помітними фізичними кордонами м. Ірпеня можна назвати річку Ірпінь, що протікає вздовж південно-східної та східної околиць міста та річку Буча, що протікає вздовж північно-західної та північної околиць Ірпеня. Сприйняття річок як кордонів у місті посилюється тим, що територія, по якій вони протікають, майже збігається з адміністративними кордонами міста, особливо це стосується річки Буча. Щодо річки Ірпінь, то на обох її берегах розміщуються смуги луків, городів та угідь. Саме вони відокремлюють з одного боку основну міську територію від річки, а з другого – річку від адміністративного кордону міста. Майже всі житлові, господарські та адміністративні споруди міста розташовуються між річками.

Іншим помітним фізичним кордоном Ірпеня є наявність лісового масиву, вільного від забудови у південній та південно-західній частинах міста. Цей природний кордон ніби відокремлює міську «цивілізацію» від решти території Ірпеня.

Суттєвим фізичним кордоном є залізнична магістраль Київ – Коростень, що перетинає місто з північного заходу на схід. Цей кордон усередині міста є досить відчутним для мешканців, адже щодня тисячі ірпінців долають його,

бажаючи потрапити з однієї частини міста в іншу. В інтерв'ю, що проводились у ході дослідження, багато респондентів згадує залізничний переїзд як важливий пункт перетину цього кордону. *«В Ирпене есть большая проблема – переезд. Он разделен железными путями. И, кстати говоря, этот переезд достаточно часто блокируется надолго. Например, последний раз я стояла, я не преувеличиваю, полчаса. Я опоздала на встречу. Даже таксист был удивлен, такое редко когда встречается»*, – говорить респондентка Каріна (1979 р. н.). Ірпінчанин Олег (1987 р. н.) так характеризує цей міський кордон: *«Жодна маршрутка не їде з тої половини в цю половину. Мені приїхати на Академмістечко – сів на маршрутку і приїхав, а щоб приїхати на той край Ірпеня, мені треба сісти на маршрутку, доїхати до вокзалу, перейти через колію по підземному переходу, сісти на іншу маршрутку і поїхати на ній на той край»*.

До того ж сприйняття залізниці як межі спричинене тим, що для багатьох мешканців міста залізничний вокзал є важливим пунктом у щоденному маршруті. Тут починаються та закінчуються робочі будні тисяч містян, які користуються електропоїздами, добираючись на роботу у м. Київ. Для тих, хто надає перевагу громадському автотранспорту, привокзальна площа також має особливе значення, адже саме звідси щодня до Києва відправляються маршрутні таксі. Також по цій частині міста пролягає нова дорога, що значно скорочує шлях від Ірпеня до Києва: *«Та часть, которая живет по эту сторону переезда, пользуется в основном старой трассой. Та часть города, которая живет по другую сторону переезда, они выезжают на*

нову трасу. *Часть города, которая принадлежит к новой трассе, считается более фешенебельной, интересной для жизни»* (Каріна, 1979 р. н.). Тож, говорячи про внутрішньоміські кордони Ірпеня, неможливо оминати регіональну магістраль державного значення Р-30. На початку 2012 року було відкрито нову ділянку цієї дороги, що забезпечила набагато швидший та комфортніший проїзд з Ірпеня до Києва. Водночас поява цієї дороги сприяла ще одному розмежуванню в місті – на райони, куди можна доїхати з Києва швидше, користуючись новою дорогою, і які, відповідно, вважаються привабливішими для життя, та на райони, до яких можна дістатися, їдучи з Києва по трасі Е-373 та Гостомельському шосе.

Також варто зауважити, що недалеко від залізниці розташовується адміністративний центр міста з будівлею міськради. На цьому ж боці міста знаходиться більшість торгових центрів, магазинів, ресторанів, кафе, лікарень, навчальних закладів тощо. До цих місць відповідно спрямовуються щодня маршрути тисяч ірпінців, змушених знову і знову перетинати залізницю. Таким чином, мешканці північної та північно-східної частин Ірпеня особливо гостро сприймають залізницю як кордон, що відокремлює їхнє місце проживання від центру міста та важливих інфраструктурних об'єктів.

Говорячи про типи міської забудови і відчуття кордону, пов'язане з ними, варто зазначити, що з житлової забудови у просторі міста переважають будинки садибного типу. Багатоповерхова ж забудова на час складання Генерального плану (2011 рік) концентрувалася насамперед у центральній частині Ірпеня [9].

На сьогодні такого чіткого розмежування не існує, оскільки за останні роки в різних частинах міста з'явилась велика кількість багатоповерхових будинків та цілі житлові комплекси, які сприймаються як відокремлена територія.

Ще одним помітним фізичним об'єктом у просторі міста є промзона. Більшість промислових підприємств міста розташовані вздовж р. Буча. Хоча ірпінська промзона не є однорідною, території, зайняті під промислові підприємства, є досить чітким переходом від простору «міста для життя» до своєрідної промислової околиці Ірпеня.

Отже, фізичні кордони завжди присутні у просторі міста. Тут зроблена спроба окреслити найпомітніші об'єкти Ірпеня, що так чи інакше розмежовують територію міста. Фізичні кордони допомагають у комплексному сприйнятті міського простору, а також виконують роль маркування території. Фрази «живу за переїздом», «маю город за річкою», «працюю біля нової траси на Київ» є зручними загальнозрозумілими орієнтирами, що використовуються мешканцями міста і не потребують додаткових пояснень.

Проте, коли йдеться про кордони, мається на увазі не лише про фізичне сприйняття простору, а й соціальні проблеми. У будь-якому місті, і Ірпінь не є винятком, існують соціально-економічні, соціально-культурні, етнічні, релігійні проблеми тощо. Нерідко ці проблеми мають зв'язок із конкретними міськими просторами, а на «прикордонних» територіях проявляються з особливою силою. У місті завжди присутні більш чи менш благополучні та заможні райони, території з вищим чи нижчим рівнями злочинності, з більш та менш розвинутою

інфраструктурою та простором можливостей для населення, ділові та спальні райони, закриті простори чи простори з обмеженим доступом тощо. Всі ці території мають свої особливості, правила життя та норми поведінки, які не завжди усвідомлюються населенням, проте сумлінно дотримуються.

Навряд чи можливо здійснити характеристику цілого міста за **соціально-просторовим аспектом** у невеликому огляді, оскільки кожна конкретна територія та соціальні проблеми у її межах потребують окремого дослідження. Тому у цьому тексті зосередимося на характеристиці соціально-просторових кордонів, що присутні у житті мешканців новобудов Ірпеня, оскільки наше¹ етнографічне дослідження було сфокусоване саме на цій категорії населення.

Насамперед слід зауважити, що коли йдеться про свій дім та територію навколо нього, мешканці Ірпеня воліють обмежувати доступ сторонніх людей до цих територій: *«У нас ведеться мова про те, щоб огородити територію наших чотирьох будинків. Закрите щоб було. – А чому? – Тому, що поруч Ірпінь розбудовують. Поруч дуже багато новобудов. І ходять робітники п'яні, матюкаються, по території вештаються»* (Оксана, 1983 р. н.). Варто зауважити, що такі перестороги характерні як для багатоквартирних комплексів, так і для приватних будинків садибного типу. Іноді застосування додаткових заходів безпеки не є безпідставними: *«В нашом конкретном случае я предусмотрел всю эту систему безопасности: видеонаблюдение, сигнализация, куча-куча*

всех моментов. В этом плане я себя обезопасил. Что касается микрорайона, очень много тут строителей, приезжих, разного контингента. Бывали случаи, у нас было такое, когда мы поехали в санаторий на две недели, конкретно на нашей улице три дома обнесли. От начала улицы пошли подряд, обокрали три дома. Поэтому каждый должен обеспечивать себе какую-то систему безопасности и все такое...» (Іван, 27 р.).

Загалом неважливо, чи огорожена територія навколо будинку, чи ні, вона сприймається як певна межа, що відділяє внутрішній світ власного простору від чужого зовнішнього. Мешканці одного двору чи сусіди по вулиці вважаються своїми людьми: *«Тут же всі – одна, як кажуть, сім'я...»* (Леонід, 1947 р. н.), решта – чужинці, до яких варто ставитись з обережністю: *«Були два роки назад випадки, що ходили грабіжники, і так сталося, що мамочки, які там гуляють, вони один одного знають, ну, і не так, що спілкуються і дружать, але візуально один одного знають. І коли якийсь чоловік чужий з'явився, вони почали за ним слідкувати»* (Марина, 1981 р. н.).

Крім того, формуються певні неписані норми поведінки, система дозволів та обмежень для «своїх» і «чужих» у межах простору навколо будинку. Як правило, мешканці та управляючі господарством будинку намагаються контролювати активність чужинців на прибудинковій території. Наприклад, практикуються заходи з обмеження доступу до смітєвих баків: *«...сделали мусорку, которая закрыта, пин-код нужно вводить, чтобы открыть. Кстати, приходит в квитанции ежемесячно, в квитанции изменяется пин-код, чтоб не распространяли его жильцам других домов, тем,*

¹ Польові матеріали до цієї розвідки були записані в 2017 – 2018 рр. О. Овсіюк, О. Соболевою та Т. Полек серед мешканців міста Ірпеня.

которые не относятся к нашему ЖЕКу» (Каріна, 1979 р. н.). Оскільки далеко не кожен двір багатоповерхового будинку в місті має закріплені за мешканцями паркувальні місця та взагалі достатній простір для паркування машин, мешканці новобудов часто негативно реагують, коли чужинці ставлять авто біля їхніх будинків, і намагаються обмежити таку практику: «У некоторых соседей возникали поэтому вопросы, что не хватает парковки, чтобы чужие не парковались...» (Каріна, 1979 р. н.). Часто причиною таких ситуацій є недотримання норм при будівництві житлових споруд: «...Вот у меня через дорогу 5-этажки. Нормы не выдержаны. Площадки детской нет, парковки нет. Другие дома тоже не согласны, что на их территории паркуют машины, начинаются конфликты» (Анастасія, 1980 р. н.). Часом мешканці новобудов вдаються до огороження території, бажаючи убезпечити свій двір від надмірного галасу та скупчення людей: «У нас закрытая территория, огороженная, и кодовый замок. Потому что, когда не было раньше огорожено, со всех там окрестных домов или сюда дети. Я понимаю их, дети – это цветы, но хочется тоже отдыха» (Людмила, пенсійного віку). Рішення про огороження залежать від особистих уподобань більшості мешканців будинку. Багатьох новоселів не дуже бентежить, що зручностями їхнього двору може скористатися людина, що не мешкає тут: «Майданчик такий добротний, хороший, не там якийсь дерев'яний. Воно вже три роки, але воно стоїть і скільки там дітей... Поки не було парку там всі діти сходилися, з всіх довколишніх, навіть з приватного сектора на цьому маленькому майданчику. Там в три

поверхи гуляли, і він витримав» (Марина, 1981 р. н.). Проте далеко не всі вигоди прибудинкової території доступні немешканцям будинку. Якщо зазвичай ірпінці не будуть проти, що на дитячому майданчику грають не лише їхні діти, то опція влаштування барбекю у дворі доступна лише мешканцям дому: «...у нас 3 поверхи, 12 квартир в будинку, кожен кожного знає. Якщо там хочеться, береш спільний мангал, береш там, ставиш під будинком, смажиш шашлик, і все класно» (Олег, 1987 р. н.).

Також серед новоселів Ірпеня має місце соціально-економічне розмежування. Люди заможніші, які мають можливість дозволити собі певні матеріальні блага, сприймаються як більш бажані сусіди. А місця їхнього проживання – райони елітної приватної забудови та житлові комплекси з дорожчими апартаментами – як більш комфортні та безпечні для життя: «В данном случае комплекс дорогой, соответственно, аудитория тоже хорошая... Чем дороже цена, тем у вас будут спокойнее соседи, и наоборот, чем дешевле цена, тем более буйные соседи, больше молодежи, соответственно, больше разной гульни и тусни» (Анастасія, 1980 р. н.).

Проте варто наголосити, що під час нашого дослідження не було зафіксовано випадків, коли соціально-просторові кордони спричиняли серйозні розлади серед мешканців міста. Більшість новоселів сприймають місто як безпечне, де невисокі паркани, дітей можна відпускати на вулицю без нагляду і люди загалом досить привітні один до одного: «Мы здороваемся друг с другом. Даже если ты кого-то не знаешь, все равно все здороваются. Довольно часто улыбаются, то есть то, чего в Киеве нет» (Анастасія, 1980 р. н.).

Загалом конструювання кордонів є цілком природним бажанням людини окреслити власний простір. Проте багато пограничних дискурсів розглядають кордони як негативне явище та закликають до необхідності їх подолання. Водночас є очевидним, що кордони мають функції, зокрема забезпечення контролю простору, розподілу потужностей, полегшення адміністрування території, а тому їх не варто розглядати у суто негативному контексті [2, с. 57]. Охорона території є однією з основних функцій кордону. Тому, щоб убезпечитись від небажаних ситуацій, ірпінці намагаються конструювати цілком відчутні кордони – закривати доступ до територій, посилювати нагляд за ними. Однак не слід забувати, що кордони, створені, щоб відстоювати інтереси одних, часто порушують інтереси інших, а отже, можуть стати причиною конфліктів та сприяти виникненню напруження у суспільстві.

Проте кордони не обов'язково можуть мати фізичне втілення у просторі. Невидимі **психологічні кордони** часто є не менш відчутними, ніж фізичні.

Ірпінь входить до Київської агломерації, а саме до ближнього поясу столичного передмістя. Багато новоселів Ірпеня є молодими людьми працездатного віку, які свою професійну діяльність та самореалізацію пов'язують з мегаполісом, а в Ірпені оселилися з міркувань доступності житла та зручного транспортного зв'язку зі столицею. Тому у місті дуже поширена маятникова міграція: ірпінці щоранку прямують на роботу до Києва і щовечора повертаються в місто після робочого дня. Зважаючи на таку ситуацію, одне з головних завдань нашого дослідження полягало у з'ясуванні того, чи новосели надають особливого

значення Ірпеню, чи усвідомлюють своє місце проживання відокремленим від Києва або ж сприймають його виключно як своєрідний «спальний» район столиці. Це питання тісно пов'язане з поняттям «належності до місця»¹. Загалом же варто відзначити, що проведені інтерв'ю та аналіз ментальних мап, які малювали респонденти, показали, що, незважаючи на те, що лівову частку своєї соціальної активності новосели Ірпеня реалізують у Києві, вони надають Ірпеню значення власного дому. Насамперед психологічна прив'язаність до місця проживання, наповнення простору міста особливими сенсами характерні для людей, що мають сім'ю: «...зараз вони [діти] знають, що Ірпінь це їхній дім, особливо старший вже в школі, вони вчать, це рідне місто, яка там в нас є річка в рідному місті. Вже розрізняють, розуміють, що Ірпінь – це Ірпінь, це їхній дім» (Марина, 1981 р. н.). Водночас самотнім молодим людям важче повністю усвідомити себе ірпінцем навіть після тривалого проживання в місті: «Я не відчуваю себе ірпінцяком. Хоча сьогодні було таке відчуття. Таке гарне місто. – Після прописки? – Да! Після прописки. Але все моє соціальне життя і професійне в Києві, я в Ірпені тільки сплю. Рідко коли виходжу на вулицю» (Оксана, 1983 р. н.).

Загалом більшість новоселів сприймають Ірпінь відокремлено від Києва. З психологічним сприйняттям кордонів пов'язане питання просторової поведінки населення та дослідження **функціональних кордонів** у місті та поза ним.

У масштабі міста розгляд кордонів за функціональним аспектом передбачає

¹ Детальніше про це див. у ст. «Антропологічне дослідження локальної міської спільноти Ірпеня» [15].

вивчення просторів діяльності та функціональних мереж. Досліджуючи функціональні кордони, які присутні в житті новоселів Ірпеня, ми знову ж таки звертаємось до ментальних мап, які демонструють чіткий розподіл активностей ірпінців між Києвом та Ірпенем. Мегаполіс респонденти пов'язують з роботою, ширшими можливостями для задоволення різноманітних власних потреб, оскільки столиця має більш розвинену інфраструктуру, ніж передмістя, з великою різноманітністю способів проведення активного культурного дозвілля. В той же час, малюючи Ірпінь, респонденти говорять про власний дім, розміреність життя, можливість спокійного відпочинку на природі.

Крім існування функціонального розмежування між Києвом та Ірпенем, можна говорити про досить чітко окреслені простори діяльності у межах самого міста. Насамперед слід згадати центр Ірпеня як місце, де зосереджені важливі інфраструктурні об'єкти, є багато можливостей для задоволення власних побутових та культурних потреб, а тому ця частина міста стабільно притягує до себе містян. Також усі наші респонденти під час інтерв'ю обов'язково згадували реконструйовані та новостворені міські парки як важливі простори для проведення дозвілля в Ірпені. Інтерв'ю показали, що поява впорядкованих парків та культурні заходи, які проводяться на їх території та на центральній площі міста, для багатьох респондентів стали гарною альтернативою розвагам у Києві в вихідні дні: «...в парке гуляем, зелёная зона. Мы не выезжаем в Киев» (Валерій, 35 р.).

Отже, застосування парадигми пограниччя у міських студіях відкриває для дослідника широкі можливості для

комплексного вивчення міста. Дослідження кордонів міста за запропонованими 5-ма аспектами допомагає глибше зануритись у міську структуру, побачити приховані внутрішньоміські процеси та поглибити розуміння проблем, що існують у конкретному місті. Такий комплексний підхід об'єднує вивчення реальних фізичних кордонів, присутніх у просторі, та «уявних» кордонів, сконструйованих містянами ментально, а отже, дає можливість побачити багатогранність життя міської спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Anderson E. Code of the Street. Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City. New York: Norton, 1999. 352 p.
2. Breitung W. Borders And The City: Intra-Urban Boundaries In Guangzhou (China). *Quaestiones Geographicae*. 2011. Vol. 30(4). P. 55–61.
3. Lamont M., Molnár V. The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of Sociology*. 2002. Vol. 28. P. 167–195.
4. Mitchell D. The right to the city: Social justice and the fight for public space. New York – London: Guilford Press, 2003. 277 p.
5. Park R. Human Migration and the Marginal Man. *The American Journal of Sociology*. Vol. XXXIII. Num. 6. May 1928. P. 881–893.
6. Pattillo-McCoy M. Black Picket Fences. Privilege and Peril among the Black Middle Class. Chicago: Univ. Chicago Press, 1999. 276 p.
7. Simmel G. The Stranger. *On Individuality and Social Forms. Selected Writings*. Edited and with an Introduction by Donald N. Levine. The University of Chicago Press. 1971. P. 143–150.
8. Suttles G. The Social Order of the Slum. Chicago: Univ. Chicago Press, 1968. 266 p.
9. Генеральний план. URL: <https://imr.gov.ua/for-citizens/generalnij-plan> (дата звернення: 7.12.2018).
10. Гримич М. Культурний ландшафт: термінологічний екскурс. *Антропология*

простору. Т. 1. Культурний ландшафт Києва та околиць. С. 10–25.

11. Линч К. Образ города. Москва: Стройиздат, 1982. 328 с.

12. Парвін С. Публічні простори як гендеризовані простори: приклад індійських міст. (Не) задоволення публічними просторами. Київ: Всесвіт, 2017. С. 124–133.

13. Полек Т. Сільські мігранти в культурному ландшафті сучасного Києва. *Антропологія простору*: збірник наукових праць у 4 т. / наук. ред. М. Примич. Т. 1: Культурний ландшафт Києва та околиць. Київ: Дуліби, 2017. С. 259–286.

14. Рішення виконавчого комітету Ірпінської міської ради Київської області № 111 від 16.05.2017 р. Про закріплення території обслуговування за Ірпінськими загальноосвітніми навчальними закладами. URL: <https://drive.google.com/file/d/1tZkimVg7vII TwJbMbgkBLz1w56VSg7BC/view> (дата звернення: 7.12.2018).

15. Соболева О., Овсіюк О., Полек Т. Антропологічне дослідження локальної міської спільноти Ірпеня. *Українознавство*. 2017. № 3. С. 214–231.

16. Тлостанова М. В. Исследования пограничья / Vs пограничное (со)знание, мышление, творчество. *Вопросы социальной теории*. 2012. Том VI. С. 63–80.

REFERENCES

1. ANDERSON, E. (1999). *Code of the Street. Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: Norton, 352 p. [in Eng.]

2. BREITUNG, W. (2011). Borders And The City: Intra-Urban Boundaries In Guangzhou (China). *Quaestiones Geographicae*, 30 (4), pp. 55–61. [in Eng.]

3. LAMONT, M., MOLNÁR, V. (2002). The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Review of Sociology*, Vol. 28, pp. 167–195. [in Eng.]

4. MITCHELL, D. (2003). *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space*. New York – London: Guilford Press, 277 p. [in Eng.]

5. PARK, R. (May 1928). Human Migration and the Marginal Man. *The American Journal of Sociology*, Vol. XXXIII (6), pp. 881–893. [in Eng.]

6. PATTILLO-MCCOY, M. (1999). *Black Picket Fences. Privilege and Peril among the Black Middle Class*. Chicago: Univ. Chicago Press, 276 p. [in Eng.]

7. SIMMEL, G. (1971). *The Stranger. On Individuality and Social Forms. Selected Writings*. Edited and with an Introduction by Donald N. Levine. The University of Chicago Press, pp. 143–150. [in Eng.]

8. SUTTLES, G. (1968). *The Social Order of the Slum*. Chicago: Univ. Chicago Press, 266 p. [in Eng.]

9. *Master Plan*. [online] Available at: <https://imr.gov.ua/for-citizens/generalnij-plan> (Accessed 7 Dec. 2018) [in Ukr.]

10. HRYMYCH, M. (2017). Cultural Landscape: A Terminological Excursion. In: *Antropolohiia prostoru: zbirnyk naukovykh prats u 4 t. T. 1: Kulturnyi landshaft Kyieva ta okolyts (The Cultural Landscape of Kyiv and Its Suburbs, Vol. 1 of Anthropology of Space: In 4 vol. Collected Scientific Works)*. Kyiv: Duliby, pp. 10–25. [in Ukr.]

11. LINCH, K. (1982). *The Image of the City*. Moscow: Stroyizdat, 328 p. [in Rus.]

12. PARVIN, S. (2017). Public Spaces as Genderized Spaces: An Example of Indian Cities. In: *(Dis) Satisfaction with Public Spaces*. Kyiv: Vsesvit, pp. 124–133. [in Ukr.]

13. POLEK, T. (2017). The Rural Migrants in the Cultural Landscape of Modern Kyiv. In: M. HRYNYCH, ed., *Antropolohiia prostoru: zbirnyk naukovykh prats u 4 t. T. 1: Kulturnyi landshaft Kyieva ta okolyts (The Cultural Landscape of Kyiv and Its Suburbs, Vol. 1 of Anthropology of Space: In 4 vol. Collected Scientific Works)*. Kyiv: Duliby, pp. 259–286. [in Ukr.]

14. *Decision of the Executive Committee of Irpin City Council of Kyiv Oblast No 111 dated May 16, 2017 “On Assigning Territories for Maintenance by Irpin Schools of General Education*. [online] Available at: <https://drive>.

- google.com/file/d/1tZkimVg7vIITwJBMbgkBLz1w56VSg7BC/view (Accessed 7 Dec. 2018) [in Ukr.]
15. SOBOLIEVA, O., OVSIUK, O., POLEK, T. (2017). Anthropological Study of Irpin Local Urban Community. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 3 (64), pp. 214–231. [in Ukr.]
16. TLOSTANOVA, M. (2012). Boundary Studies / Vs Boundary Thinking, Cognition, Creativity. *Voprosy sotsialnoy teorii* (Social Theory Issues), Vol. VI, pp. 63–80. [in Rus.]

Нині студії пограниччя твердо посіли позицію міждисциплінарного напрямку, що об'єднує дослідження, здійснені представниками різних соціально-гуманітарних дисциплін. Таку популярність парадигми пограниччя можна пояснити її певною універсальністю та здатністю оприявлювати структурні проблеми досліджуваних об'єктів та явищ. Вчені вже далеко відійшли від розуміння кордонів виключно у національному контексті. Тепер ми з впевненістю можемо говорити не лише про фізичні кордони, а й просторово-часове, ментальне, соціально-економічне та інші пограниччя. Зрештою, за твердженням М. Тлостанової, світ у XXI столітті буде все більше і більше «опограничуватись», а до його стрімко змінюваної соціальної та культурної реальності найбільш пристосованим буде пограничний індивід, здатний мислити по-новому.